

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 4 Issue 04 | pp. 271-277 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

DORIVOR O'SIMLIKLAR YETISHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH ZARURIYATI

Muhammadiyeva Dilafruz Alisher qizi¹- katta o'qituvchi,

E-mail: daminov.da1996@gmail.com

Sayfullayev Sirojjon Ikrom o'g'li²-talaba,

E-mail: sirojjonsayfullayev@gmail.com

^{1,2}“TIQXMMI” MTUning Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti.

Qarshi sh., O'zbekiston.

Annotatsiya. Hozirgi vaqtda dunyoda dorivor o'simliklarga bo'lgan qiziqish yildan-yilga ortib bormoqda, bu birinchi navbatda ularning inson organizmiga ijobiy ta'siri bilan izohlanadi. Dunyo aholisining muttasil o'sishi, turli kasalliklarning profilaktik diagnostikasi sifatining yaxshilanishi, shuningdek, dorivor o'simliklar o'sadigan tabiiy hududlarning pasayish tendentsiyasi dorivor o'simlik xomashyosiga bo'lgan talabning doimiy ortib borishiga olib keladi. Dorivor o'simliklarni yetishtirish, ularni qayta ishlash va tayyor mahsulotni iste'molchiga yetkazib berish qishloq xo'jaligining tegishli tarmoqlarining o'zaro ta'siri va o'zaro ta'siri natijasida amalga oshiriladi. Bu aloqalar ta'minot, qishloq xo'jaligi, tayyorlash, saqlash, qayta ishlash va sotishni o'z ichiga oladi. Ularning o'zaro tashkiliy-xo'jalik aloqalari orqali bu bo'g'inlardagi ishlab chiqarish faoliyatining yaxlitligi va yaxlitligi ta'minlanadi. Shu munosabat bilan har bir bo'g'in xomashyo yetkazib berish, uni saqlash va qayta ishlash, tayyor mahsulot, ishlab chiqarish vositalarini realizatsiya qilish kabi shart-sharoitlar bilan bog'liq masalalarni hal qilish uchun qo'shni bo'g'inlar bilan o'zaro hamkorlikni taqozo etadi. Dorivor o'simliklarni samarali yetishtirish uchun dorivor o'simlik xomashyosi bozorini shakllantirishga ta'sir ko'rsatish, mahalliy ishlab chiqaruvchilar manfaatlarini himoya qilish, aholi va sog'liqni saqlash muassasalarini dori vositalari bilan ta'minlashni yaxshilashda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash zarur.

Kalit so'zlar: dorivor o'simliklar, inson organizmi, tabiiy, xomashyo, talab, kasalliklar, ishlab chiqarish, , daromad, xalq tabobati.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ОСНОВЫ ВЫРАЩИВАНИЯ ЛЕКАРСТВЕННЫХ РАСТЕНИЙ

Мухаммадиева Дилафруз Алишер кизи- старший преподаватель

E-mail: daminov.da1996@gmail.com

Сайфуллаев Сирожжон Икром угли- студент

E-mail: sirojjonsayfullayev@gmail.com

Каршинский институт ирригации и агротехнологий при Национальном
исследовательском университете «ТИИИМСХ». г.Карши Узбекистан.

Аннотация. В настоящее время интерес к лекарственным растениям в мире возрастает с каждым годом, что объясняется, прежде всего, их положительным влиянием на организм человека. Постоянный рост населения планеты, улучшение качества профилактической диагностики различных заболеваний, а также тенденция сокращения природных площадей произрастания лекарственных растений приводят к постоянному увеличению спроса на лекарственное растительное сырье. Выращивание лекарственных растений, их переработка и доставка готовой продукции потребителю осуществляются в результате взаимодействия и взаимодействия соответствующих отраслей сельского хозяйства. Эти отношения включают поставки, сельское хозяйство, заготовку, хранение, переработку и сбыт. Через их взаимные организационно-экономические связи обеспечивается целостность и целостность производственной деятельности в этих соединениях. В связи с этим каждое звено взаимодействует с соседними звеньями для решения таких вопросов, как снабжение сырьем, его хранение и переработка, реализация готовой продукции, средств производства. Для эффективного выращивания лекарственных растений необходимо влиять на формирование рынка лекарственного растительного сырья, защищать интересы местных производителей, оказывать государственную поддержку для улучшения лекарственного обеспечения населения и учреждений здравоохранения.

Ключевые слова: лекарственные растения, организм человека, природные, сырье, спрос, болезни, производство, доходы, народная медицина.

IMPROVEMENT OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC BASIS OF THE CULTIVATION OF MEDICINAL PLANTS

Muhammadiyah Dilafruz Alisher qizi- senior teacher

E-mail: daminov.da1996@gmail.com

Sayfullayev Sirojjon Ikrom o'g'li -student

E-mail: sirojjonsayfullayev@gmail.com

Karshi Institute of Irrigation and Agrotechnology at the National Research University "TIAME". Karshi c. Uzbekistan

Abstract. At present, the interest in medicinal plants in the world is increasing year by year, which is primarily explained by their positive effect on the human body. The constant growth of the world's population, the improvement of the quality of preventive diagnostics of various diseases, as well as the decreasing trend of the natural areas where medicinal plants grow, lead to a constant increase in the demand for medicinal plant raw materials. Cultivation of medicinal plants, their processing and delivery of the finished product to the consumer are carried out as a result of the interaction and interaction of the relevant sectors of agriculture. These relationships include supply, agriculture, preparation, storage, processing and marketing. Through their mutual organizational-economic relations, the integrity and integrity of production activities in these joints is ensured. In this regard, each link cooperates with neighboring links to solve issues related to conditions such as the supply of raw materials, its storage and processing, the sale of finished products, and means of production. requires cooperation. In order to effectively cultivate medicinal plants, it is necessary to influence the formation of the market for medicinal plant raw materials, protect the interests of local

producers, and provide government support to improve the provision of medicines to the population and healthcare institutions.

Keywords: medicinal plants, human body, natural, raw materials, demand, diseases, production, income, folk medicine.

Kirish. Dunyo mamlakatlarida bog'dorchilik ekinlarini yetishtirish va unumdorligini oshirish asosiy vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. dunyo farmatsevtika korxonalarida ishlab chiqariladigan dori vositalarining taxminan 50% dorivor o'simliklar xomashyosidan tayyorlanishi aniq. Dunyoning ko'plab kompaniyalarida farmatsevtika sanoatining jadal rivojlanishi dorivor o'simliklar xomashyosiga bo'lgan talabning keskin oshishiga olib keladi. Xalqaro ekspertlarning prognozlariga ko'ra, bugungi kunda dunyoda tabiiy dori vositalariga bo'lgan talab yiliga 6-7 foizga oshgan va 2020-yilda yillik aylanmasi 35 milliard dollardan oshadi. Xitoy, Hindiston, Kanada, AQSH kabi mamlakatlar yovvoyi holda o'sadigan dorivor va ziravorlar o'simliklarini saqlash, madaniy plantatsiya usulida ko'paytirish bo'yicha katta tajriba va ahamiyatga ega. Xususan, Xitoy dorivor o'simliklari va dori vositalarining o'rtacha yillik aylanmasi 100 milliard dollarni, eksport hajmi 1 milliard dollarni, importi esa 274 million dollarni tashkil etadi¹.

Uslub va materiallar. Hozirgi vaqtda dunyoda dorivor o'simliklarga bo'lgan qiziqish yildan-yilga ortib bormoqda, bu birinchi navbatda ularning inson organizmiga ijobiy ta'siri bilan izohlanadi. Dunyo aholisining muttasil o'sishi, turli kasalliklarning profilaktik diagnostikasi sifatining yaxshilanishi, shuningdek, dorivor o'simliklar o'sadigan tabiiy hududlarning pasayish tendentsiyasi dorivor o'simlik xomashyosiga bo'lgan talabning doimiy ortib borishiga olib keladi. So'nggi yillarda Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, dori vositalarining 60,0% dan ortig'i (ma'lum darajada) o'simlik tarkibiy qismlarini o'z ichiga oladi. Dorivor o'simliklar biologik resurslarning noyob elementlari hisoblanadi. Faqat Rossiya Federatsiyasida o'sadigan yigirma mingdan ortiq turdagi o'simliklarning o'n ikki mingdan ortig'i dorivor o'simliklar bo'lib, ulardan 230 turi rasmiy farmakologiya ro'yxatiga kiritilgan va 50 turi sanoat xom ashyosi sifatida etishtiriladi. Ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida qo'llaniladigan 6400 turdagi dori vositalarining atigi 2,3 foizi tabiiy dori vositalaridir. Qashqadaryo viloyatining tabiati, ayniqsa, tog' va tog'li hududlari qulay iqlim sharoiti tufayli boy va rang-barangdir. Dastlabki hisob-kitoblarga ko'ra, ilmiy tibbiyotda qo'llaniladigan yoki tavsiya etilgan 120 dan ortiq, xalq tabobatida esa 1000 dan ortiq turdagi o'simliklar mavjud. Biroq, hozirda rasmiy ravishda xom ashyo sifatida foydalaniladigan dorivor o'simliklarning 40 dan ortiq turlari mavjud emas. Dorivor o'simliklarni yetishtirish samaradorligi qayta ishlash tizimining korxonalar va fermer xo'jaliklari, ushbu sohada faoliyat yurituvchi tadbirkorlar bilan o'zaro munosabatlari o'rtasidagi mavjud o'zaro tashkiliy-iqtisodiy tizimning faoliyati bilan izohlanadi. Bu tashkilotlarning moliyaviy-xo'jalik faoliyati davomida iqtisodiy munosabatlar o'zaro iqtisodiy manfaatdorlikka asoslangan munosabatlar shaklida shakllanadi. Dorivor o'simliklarni yetishtirish, ularni qayta ishlash va tayyor mahsulotni iste'molchiga yetkazib berish qishloq xo'jaligining

¹www.researchgate.net. https://big_medicine.academic.ru

tegishli tarmoqlarining o'zaro ta'siri va o'zaro ta'siri natijasida amalga oshiriladi. Bu aloqalar ta'minot, qishloq xo'jaligi, tayyorlash, saqlash, qayta ishlash va sotishni o'z ichiga oladi. Ularning o'zaro tashkiliy-xo'jalik aloqalari orqali bu bo'g'inlardagi ishlab chiqarish faoliyatining yaxlitligi va yaxlitligi ta'minlanadi. Shu munosabat bilan har bir bo'g'in xomashyo yetkazib berish, uni saqlash va qayta ishlash, tayyor mahsulot, ishlab chiqarish vositalarini realizatsiya qilish kabi shart-sharoitlar bilan bog'liq masalalarni hal qilish uchun qo'shni bo'g'inlar bilan o'zaro hamkorlikni taqozo etadi. Iqtisodiy adabiyotlarda qishloq xo'jaligini rivojlantirish, joylashtirish, ixtisoslashtirish va kooperatsiyalash, dorivor o'simliklar yetishtiruvchi fermer xo'jaliklari va qayta ishlash korxonalari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, samaradorlikni baholash kabi masalalar iqtisodchi olimlar tomonidan o'rganilgan. Iqtisodiyot sohasidagi ko'p yillik izlanishlari asosida professor R.X. Ergashev qishloq xo'jaligida iqtisodiy samaradorlik haqida quyidagi fikrlarni beradi: "Iqtisodiy ishlab chiqarish - iqtisodiy samaradorlik - texnologik ishlab chiqarish samaradorligi va iqtisodiy mexanizmlarning birgalikdagi ta'siri natijalari. U qiymat ko'rsatkichlari - tannarx, yalpi daromad va sof foyda va boshqalar bilan o'lchanadi². O.Zokirovning ta'kidlashicha, "Iqtisodiy o'sish ijtimoiy takror ishlab chiqarishning ijtimoiy mahsulot miqdori va ularning ishlab chiqarish omillarini ko'paytirish va sifatini yaxshilash shaklida ifodalangan maqsadli vazifasidir. Qishloq xo'jaligida iqtisodiy o'sish deganda yalpi mahsulot hajmining o'sishi ham tushuniladi. mutlaq shartlar va aholi jon boshiga. Uning qishloq xo'jaligidagi asosiy maqsadi aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan qondirish, moddiy farovonligini oshirish, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdan iborat³.

Natijalar. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 10-apreldagi "Yovvoyi o'simliklarni muhofaza qilish, madaniy o'stirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4670-son qaroriga asosan dorivor o'simliklarni chuqur qayta ishlash, hududlar bo'yicha dorivor o'simliklar yetishtirish ixtisoslashuvi belgilangan. Qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishni joylashtirish va ixtisoslashtirish borasida F.Jo'rayev quyidagi fikrlarni bildiradi: "Ixtisoslashtirish deganda, hududlardagi korxonalarining tabiiy-iqtisodiy sharoitlaridan kelib chiqib, ayrim turdagi mahsulotlar ishlab chiqarish uchun tashkil etilgan ijtimoiy mehnatni taqsimlash tushuniladi. mamlakatning bozor talabini hisobga olgan holda". Shuningdek, "Ishlab chiqarishni joylashtirish – qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish va ularga xizmat ko'rsatish maqsadida mamlakat tumanlarining tabiiy, iqtisodiy va ekologik omillarini hisobga olgan holda u yoki bu turdagi qishloq xo'jaligi ekinlari yoki chorva mollarini hamda ularga ko'rsatilayotgan xizmatlarni tegishli tartibda joylashtirishdir⁴. Shuningdek, mazkur masalaga oid amaldagi me'yoriy hujjatda – "Qishloq xo'jaligi ekinlarini ekish – qishloq xo'jaligi ekinlarining ayrim turlarini ekin maydonlari konturularida joylashtirish va yetishtirishni (ishlab chiqarishni) tashkil etish bo'yicha amalga oshiriladigan chora-

²Ergashev R.X./Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti/ Darslik. Toshkent-«EXTREMUM PRESS»2011. –412 bet (27).

³O.Зокіров.«Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti» Darslik. Toshkent -"ILMZYUO"2017.262-bet.

⁴Ф.Жураев Қишлоқ хўжалик корхоналарида ишлаб чиқаришни ташкил этиш (дарслик).– Т.: Истиқдол.–2004.–320 б.(94-б).

tadbirlar majmui”⁵ belgilangan. Qishloq xo‘jaligini ishlab chiqarishni mahalliy lashtirish va ixtisoslashtirish bo‘yicha yuqorida qayd etilgan mutaxassis olimlar tomonidan berilgan ta‘riflar inobatga olinib, dorivor o‘simliklar yetishtirish va qayta ishlash korxonalari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar o‘rganilib, tadqiqot jarayonida mavjud ayrim kamchiliklar va bu munosabatlarning afzalliklari aniqlandi (1.1-jadval).

1.1-jadval

O‘rmonlar va dorivor o‘simliklar yetishtiruvchi fermer xo‘jaliklari va qayta ishlash korxonalari o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlikning shartnomaviy usulining afzalliklari va kamchiliklari⁶

Afzalliklari	Kamchiliklari
Dorivor o‘simliklarni qayta ishlash korxonalar ishlab chiqarish quvvatlaridan to‘liqroq foydalanish imkoniyatiga ega bo‘ladi	O‘rmon xo‘jaligi va fermer xo‘jaligi va qayta ishlash korxonalarida ishlab chiqarish hajmi va samaradorligini oshirishni rag‘batlantirmaydi
Qayta ishlash uchun olingan xomashyo va mahsulotlar o‘rmon va fermer xo‘jaliklariga tegishli ulush doirasida egalik qiladi	Dorivor o‘simliklarning xom ashyo sifati talablar kamayadi
O‘rmon va fermer xo‘jaliklari hamda qayta ishlash korxonalari uchun soliq solishning alohida rejimini qo‘llash imkoniyati yaratiladi	Ma'lumki, tayyor dorivor o‘simlik mahsulotlarini taqsimlash iqtisodiy jihatdan oqlanmagan
Moliyaviy mablag‘lar bo‘lmaganda dorivor o‘simliklar xomashyosini qayta ishlash hisobiga qo‘shimcha daromad olish imkoniyat yuzaga keladi	O‘rmon xo‘jaliklari va dorivor o‘simlik xomashyosini qayta ishlagan fermer xo‘jaliklariga tegishli dorivor o‘simlik xomashyosi va qo‘shimcha mahsulotlar ulushini aniqlashda individual yondashuv yo‘qligi ko‘rsatilgan.

Munozara. O‘tkazilgan tadqiqotlar natijasida dorivor o‘simliklar yetishtirishning o‘ziga xos tarmoq xususiyatlarini hisobga olgan holda, dorivor o‘simlik xomashyosi ishlab chiqarish bo‘yicha davlatning tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilari uchun normativ-huquqiy va tashkiliy shart-sharoitlar yaratish hamda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari yetishtirishni ta‘minlash bo‘yicha chora-tadbirlar belgilandi. subsidiyalar, kompensatsiyalar, subsidiyalar majmui deb tushunish kerak. Bunday qo‘llab-quvvatlashdan ko‘zlangan maqsad barqaror dorivor o‘simlik xomashyosini ishlab chiqarish uchun shart-sharoit yaratish va bu sohada tadbirkorlikni yanada rivojlantirishdan iborat. Dorivor o‘simlik xomashyosini yetishtirishda tadbirkorlik faoliyatining ichki omillari xo‘jalik yurituvchi sub‘ektning ishlab chiqarish siyosatiga qarab tadbirkorlik faoliyatiga ta‘sir etuvchi o‘zaro bog‘liq shart-sharoitlar majmuini o‘z ichiga olishi kerak. Ichki muhit tarkibiy qismlarining o‘zaro ta‘siri natijasi tayyor mahsulot (xom ashyo) hisoblanadi.

⁵Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 24 августдаги 505-сон қарори билан тасдиқланган “Қишлоқ хўжалиги экинларини оқилона жойлаштириш тартиби тўғрисида НИЗОМ”

⁶Муаллиф тадқиқотлари асосида шакллантирилди

Xulosa. Bir soʻz bilan aytganda, dorivor oʻsimliklar yetishtirish sohasi bilan yaqindan tanishib, Oʻzbekiston Respublikasida dorivor oʻsimlik xomashyosi yetishtirishni rivojlantirish uchun barcha shart-sharoit yaratilganligini aytish mumkin. Biroq dorivor oʻsimliklarni samarali yetishtirish uchun dorivor oʻsimlik xomashyosi bozorini shakllantirishga taʼsir koʻrsatish, mahalliy ishlab chiqaruvchilar manfaatlarini himoya qilish, aholi va sogʻliqni saqlash muassasalarini dori vositalari bilan taʼminlashni yaxshilashda davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlash zarur. Shu bilan birga, bozor iqtisodiyoti sharoitida dorivor oʻsimlik xomashyosini yetishtirishni tashkil etish va nafaqat tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, balki dorivor oʻsimliklarni yetishtirish, muhofaza qilish va yetishtirish boʻyicha ixtisoslashtirilgan tashkilotlarni tashkil etishni davlat tomonidan tartibga solish va qoʻllab-quvvatlash. ekologik toza dorivor oʻsimlik xomashyosini yetishtirishga boʻlgan ehtiyojni qondirish.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Ergashev R.X./Qishloq xoʻjaligi iqtisodiyoti/ Darslik.Toshkent-«EXTREMUMPRESS»2011. –412 bet (27).
2. O.Zokirov. “Qishloq xoʻjaligi iqtisodiyoti” Darslik.Toshkent - “ILMZYIO”2017.262-bet.
3. F.Joʻrayev Qishloq xoʻjalik korxonalarida ishlab chiqarishni tashkil etish (darslik). – T.: Istiqolol-2004.-320 b.(94-b).
4. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 24-avgustdagi 505-son qarori bilan tasdiqlangan “Qishloq xoʻjaligi ekinlarini oqilona joylashtirish tartibi toʻgʻrisida Nizom”.
5. Файзиев О.Р. “Мойли экинлар донини етиштириш ва қайта ишлашнинг ташкилий-иқтисодий асосларини такомиллаштириш” номли и.ф.ф.д. диссертацияси. Т.,ТошДАУ, 2021.
6. Тўхтаев Б.Ё., Махкамов Е.Х. ва бошқалар Доривор ва озуқабоп ўсимликлар плантацияларини ташкил этиш ва хом ашёсини тайёрлаш- (йўриқнома), -Тошкент: 2015.
7. Почупайло О.Е. Государственная поддержка предпринимательской деятельности в сфере производства лекарственного растительного сырья (на примере Республики Крым Автореф. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук. Симферополь, 2019.-28 с.
8. Хўжакулова Н.Р. "Пандемия шароитида доривор ўсимликлар етиштириш ва қайта ишлашни янада ривожлантириш масалалари" // "Сервис" илмий-амалий журнал // Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти, 2020 йил махсус сон, 47-50 бетлар (ОАК 08.00.00-Иқтисодиёт фанлари; Миллий нашрлар № 20)
9. Хўжакулова Н.Р. “Доривор ўсимликларни етиштириш бўйича хорижий давлатлар тажрибаси” // “Ўзбекистонда рақамли иқтисодиётни ривожлантириш: муаммо ва ечимлар” мавзусидаги республика илмий-амалий конференция // Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти, 2022 йил 10-11 ноябрь, 144-150 бетлар.
10. Исмоилова С. “Фармацевтика саноати учун ноёб доривор ўсимликларни етиштириш”, "Science and Education" Scientific Journal Volume 1 Issue 3 June 2020, 111 www.openscience.uz.

11. Энциклопедический словарь лекарственных растений и продуктов животного происхождения [Текст] / под ред. Г. П. Яковлева и К. Ф. Блиновой. – СПб.: Санкт-Петербургская химико-фармацевтическая академия, 2002. – 407 с.

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

